

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Wie voeren aktie?

Molleman, H.A.A.

Citation

Molleman, H. A. A. (1972). Wie voeren aktie? *Acta Politica*, 7: 1972(1), 99-112. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449333>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449333>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

alleen tot een grotere openheid van bestaande beïnvloedingskanalen en de schepping van nieuwe beïnvloedingskanalen, maar ook tot een duidelijke verlegging van prioriteiten in het overheidsbeleid. We hopen met ons betoog te hebben geïllustreerd, dat het niet uitgesloten is, dat daardoor weer nieuwe belangentegenstellingen en minderheidsgroepen gecreëerd zullen worden.

Wie voeren actie?

door H. A. A. Molleman

Inleiding

De meest effectieve manier van deelname aan de politiek, hoewel met de geringste persoonlijke inbreng, is het kiezen. Daarnaast bestaan er een aantal andere wegen waarlangs de burger invloed op de overheid kan uitoefenen. Zijn persoonlijke inbreng weegt daar gewoonlijk zwaarder dan bij verkiezingen het geval kan zijn. Daar staat echter tegenover dat hij via die andere kanalen minder macht heeft. Zo kan men lid worden van een politieke partij, individueel contact met overheidsfunctionarissen zoeken, via organisaties, bonden, verenigingen of clubs bepaalde zaken bij de overheid trachten te bereiken, of tenslotte tezamen met anderen via spontane acties of door middel van actiegroepen een probleem bij de overheid aanhangig maken. Minstens in theorie staan de burger nogal wat middelen ter beschikking om zich uit te spreken en de overheid tot bepaalde maatregelen te bewegen.

Het meest in de belangstelling stond tot voor kort het politiek gedrag van de burger, voorzover dat te maken had met verkiezingen en politieke partijen. Ten onrechte werden — en worden nog steeds — andere soorten politiek gedrag verwaarloosd. Op één punt is er een kentering gekomen en wel t.a.v. de deelname aan actiegroepen, waarvan ons land er zo'n drie à vier duizend kent. Dat kon ook moeilijk anders gezien de intensiteit, waarmee het verschijnsel zich aan ons opdringt.

Onder deelnemers aan actiegroepen en spontane, politieke acties — in het vervolg kortweg 'actievoerders' genoemd — worden hier begrepen alle respondenten, die in antwoord op een vraag te kennen hebben gegeven, dat zij ooit 'met andere mensen geprobeerd hebben er iets aan te doen', toen zij het oneens waren met bepaalde plannen van een overheid, hetzij lokaal of nationaal.

Alle informatie, die hier over deelnemers aan spontane acties en actiegroepen gegeven wordt, dient met de grootst mogelijke omzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te voeren. Op de eerste plaats is deze informatie afkomstig uit een onderzoek, dat een groot aantal en dan nog uiteenlopende interesses van veel onderzoekers tracht te bevredigen. Geen enkel onderwerp komt daardoor volledig aan zijn trekken. Samenhangend hiermee moet gesteld worden, dat de 'actievoerders', die wij hiervoor omschreven hebben betrekkelijk mager geïndiceerd zijn.¹ Behalve mager is deze indicering ook nog onvolledig, want veel actiegroepen en acties danken

¹ Wie 'actievoerders' zijn en wie niet wordt slechts bepaald aan de hand van één vraag. In deze vraag wordt geen rekening gehouden met de factor 'tijd', zodat oudere mensen eerder positief op deze vraag kunnen antwoorden dan jonge. Men weet dus ook niet exact in hoeverre de antwoorden slaan op het betrekkelijk recente verschijnsel van actiegroepen.

hun ontstaan niet aan een overheidsmaatregel. Op de derde plaats is voorzichtigheid geboden, omdat onze kennis van actiegroepen en wat daarmee samenhangt gering is. Bij de vraagstelling heeft dat hier en daar parten gespeeld, waardoor soms zaken in één categorie zijn ondergebracht, die beter gescheiden hadden kunnen worden. Zo zijn bij de vraag naar de invloed, welke men aan groepen toekent op belangrijke beslissingen in Nederland, actiegroepen en demonstranten bijeen gebracht, terwijl zij beter afzonderlijk vermeld hadden kunnen worden. Uit ander onderzoek krijgt men immers de indruk, dat actiegroepen lang niet zoveel negatieve reacties oproepen als demonstraties, zoals blijkt uit de bijdrage van Roschar. Een dergelijk verschil kleurt vanzelfsprekend het antwoord op de vraag naar de invloed van actiegroepen en demonstranten.

Achtereenvolgens zullen de volgende thema's aan de orde komen: Ten eerste wordt achtergrondinformatie gegeven over de mensen die deelgenomen hebben aan collectieve acties. Het beeld, dat daaruit zal ontstaan, contrasteert tamelijk sterk met dat van degenen, die nooit op deze wijze hebben geparticipeerd. Vandaar volgt in de tweede plaats een vergelijking van de niet-'actievoerders' met de niet-stemmers. Het beeld van de 'actievoerders' wordt daarna afgerond, althans voorzover dat mogelijk is aan de hand van de eerste resultaten van het onderzoek, met behulp van informatie over de invloed die zij denken te hebben, over hun visie op de effectiviteit van bepaalde politieke middelen en kanalen en over de mate waarin zij tevreden zijn over het werk van de lokale en nationale overheid.

1, Profiel van deelnemers aan spontane acties en actiegroepen

Het percentage mensen, dat opgeeft samen met anderen iets gedaan te hebben in verband met overheidsmaatregelen waar men het niet mee eens is, is vrij groot nl. 21. Dit is gelijk aan het percentage, dat een door de Afdeling Politieke Wetenschap van de Leidse Universiteit² gehouden onderzoek naar vormen van politieke participatie opleverde als antwoord op vragen van een zelfde strekking. Dat dit percentage hoog is, moge blijken uit een vergelijking met het aantal mensen, dat lid is van een politieke partij. Bijna twee maal zoveel burgers zijn betrokken bij informele politieke activiteiten als er lid van een partij zijn, resp. 21 en 12 %. Het gaat hier om groepen, die elkaar nau-

² Dit onderzoek, dat met steun van Z.W.O. en in samenwerking met de University of Chicago gedaan wordt, bestaat uit twee delen. Het eerste deel omvat een ondervraging van een steekproef van kiesgerechtigde burgers in 79 gemeenten. Het tweede deel houdt o.m. het interviewen in van de burgemeesters en een steekproef van wethouders en gemeenteraadsleden in dezelfde 79 gemeenten. Het eerste deel heeft ongeveer tegelijkertijd met de interviewperiode van het Nationaal Verkiezingsonderzoek 1971 plaatsgevonden.

welijks overlappen, want van de 'actievoerders' is 83,5 % geen lid van een politieke partij.

1,1 Geslacht, burgerlijke staat en leeftijd

Man-Vrouw-Maatschappij, Dolle Mina en andere vrouwen-emanipatie-bewegingen ten spijt is ook het meedoen met actiegroepen e.d. nog steeds meer een mannen- dan een vrouwenaangelegenheid. De 'actievoerders' zijn voor 60 % mannen, terwijl de verdeling man - vrouw in de herwogen steekproef 49,2 en 50,8 % is.

Dat meer mannen dan vrouwen aan acties deelnemen is gezien de heersende maatschappelijke verhoudingen niet zo verwonderlijk. Opvallender is, dat — zoals uit onderstaande tabel blijkt — relatief meer gehuwden dan niet of niet meer gehuwden onder de 'actievoerders' worden aangetroffen.

Tabel 9,1 Burgerlijke staat van hen die al of niet hebben deelgenomen aan acties

	burgerlijke staat			totaal
	ongehuwd	gehuwd	gehuwd geweest	
Deelname collectieve acties	%	%	%	%
ja	11	82	7	100
nee	14	76	10	100
g.a.	9	63	28	100
totaal	13	77	10	100

Van de 'actievoerders' is 82 % gehuwd en 11 % ongetrouwd, terwijl deze percentages bij de overigen resp. 76 en 14 bedragen. Omgekeerd deed van de gehuwden 23 % aan acties mee en 77 % niet, hetgeen bij de ongetrouwen resp. 18 en 82 % is. De hier en daar levende veronderstelling, dat actiegroepen vooral bestaan uit jonge, ongetrouwde mensen zou wel eens niet op kunnen gaan een vermoeden waartoe ook tabel 2, waarin de 'actievoerders' naar leeftijd gegroepeerd staan, aanleiding geeft.³

Het beeld, dat deze tabel te zien geeft, komt overeen met dat van de voorgaande. Mensen rond de middelbare leeftijd zijn sterker vertegenwoordigd bij de 'actievoerders' dan bij de overigen.⁴ Oudere mensen participeren wat minder aan acties en de groep onder de 25 is in beide categorieën even sterk vertegenwoordigd. Dat laatste is niet helemaal waar. Verder spoorwerk toont

³ Op dit punt is extra voorzichtigheid geboden. Gehuwden kunnen relatief meer onder 'actievoerders' voorkomen, omdat zij over het algemeen ouder zijn. Van de andere kant zijn juist de leeftijdsgroepen boven de 51 jaar ondervertegenwoordigd.

⁴ Specifieke activiteiten als bijv. het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog kunnen bij deze leeftijdsgroep een rol spelen.

Tabel 9,2 Leeftijd van hen die al of niet hebben deelgenomen aan acties

	leeftijd							g.a.	totaal
	jonger dan 25 j	25-30	31-35	36-50	51-65	65+			
Deelname collectieve acties	%	%	%	%	%	%	%	%	
ja	11	11	11	32	20	13	2	100	
nee	11	14	9	27	23	16	—	100	
w.n.	7	—	—	21	28	44	—	100	
g.a.	4	9	9	13	39	26	—	100	
totaal	11	13	9	28	22	16	1	100	

aan, dat van degenen die in 1970 bij de verkiezingen voor de Provinciale Staten en voor de Gemeenteraden niet mochten stemmen en die dus de jongsten zijn van de bij dit onderzoek betrokken kiesgerechtigde burgers, er relatief minder meedoen aan collectieve acties. Onder hen is 17,5 % betrokken geweest bij acties tegenover 21 % in de totale steekproef.

1,2 Sociale klasse en inkomen

Aan alle respondenten is gevraagd tot welke sociale klasse zij zichzelf rekenen te behoren. De verhouding 'actievoerders'-overigen in iedere zelf gekozen sociale klasse laat interessante verschillen zien.

Er is een duidelijk verband tussen de hoogte van de sociale klasse en de mate, waarin men met collectieve acties gericht op de overheid meedoet. Hoe meer men zich tot een hogere sociale klasse rekent, hoe groter de kans dat men tot de 'actievoerders' gerekend kan worden. De cijfers spreken voor zichzelf (zie tabel 9,3). Dit betekent uiteraard niet, dat actie voeren een aangelegenheid van de hogere milieu's alleen is. Zoals op het totaal van de bevolking maken zij op het totaal van de 'actievoerders' een kleine minderheid uit. Het grootste contingent komt voort uit de gewone midden- en arbeidersklasse. Ondervetegenwoordigd is de categorie, die zich tot de lagere arbeidersklasse rekent. Een objectieve indicatie voor de sociale klasse, waar iemand toe gerekend kan worden, vormt het inkomen. Een vergelijking van diverse inkomensgroepen naar het percentage 'actievoerders' levert een beeld op, dat in grote trekken gelijk is aan dat wat wij op basis van subjectieve informatie verkregen. De laagste inkomensgroepen laten een ondervetegenwoordiging van 'actievoerders' zien en bij de hogere inkomensgroepen is het omgekeerde het geval. Voor een volledig beeld van de samenhang tussen sociaal milieu en de

Tabel 9,3 Onderverdeling van zelf gekozen sociale klasse in 'actievoerders' en overigen

	deelname collectieve acties				
	ja	nee	w.n.	g.a.	totaal
sociale klasse	%	%	%	%	%
hogere klasse	31	61	8	—	100
hogere middenklasse	26	73	—	1	100
gewone middenklasse	23	76	1	—	100
gewone arbeidersklasse	19	80	1	—	100
lagere arbeidersklasse	11	85	2	2	100
w.n.	17	78	4	1	100
g.a.	30	65	3	2	100
totaal	21	77	1	1	100

vorm van politieke participatie, die hier aan de orde is, moeten ook factoren als opleiding en beroepsniveau in de beschouwing worden betrokken. Op dit moment zijn de cijfers nog niet beschikbaar, maar het voorgaande wetigt de veronderstelling, dat er ook een verband is tussen het soort opleiding, dat men gevolgd heeft en de mate van deelname aan collectieve acties. De beter geschoolden zullen waarschijnlijk meer op dit vlak participeren dan de mensen met lagere opleidingen.

1,3 Godsdienst

Een vergelijking van de 'actievoerders' met de overigen naar godsdienst laat geen grote verschillen zien. Katholieken treft men wat meer onder 'actie-

Tabel 9,4 Onderverdeling van inkomensklassen in 'actievoerders' en overigen

	deelname collectieve acties				
	ja	nee	w.n.	g.a.	totaal
inkomen	%	%	%	%	%
meer dan 39.000	28	72	—	—	100
26.000 — 39.000	24	76	—	—	100
19.500 — 26.000	27	73	—	—	100
13.000 — 19.500	24	74	1	1	100
9.100 — 13.000	18	80	2	—	100
6.500 — 9.100	17	80	3	—	100
minder dan 6.500	18	78	3	1	100
w.n.	16	80	1	3	100
g.a.	24	71	3	2	100
totaal	21	77	1	1	100

voerders' aan dan onderen de overigen resp. 38 en 35 %, terwijl Hervormden en Gereformeerden wat sterker onder de 'niet-actievoerders' zijn vertegenwoordigd (Hervormden resp. 19 en 22 %, Gereformeerden resp. 8 en 9 %).

Tabel 9,5 *Godsdienstige overtuiging van hen die al of niet hebben deelgenomen aan collectieve acties*

deelname	godsdienst					totaal
	R.K.	Ned. Herv.	Gereformeerd	overige	geen rell	
collectieve acties	%	%	%	%	%	%
ja	38	19	8	3	32	100
nee	35	22	9	4	30	100
totaal	36	21	9	4	30	100

In de categorie 'actievoerders' zijn de katholieken enigszins over en de Hervormden en Gereformeerden enigszins ondervertegenwoordigd.

Bekijken we deze kerkelijke groepen op zich dan komen nog andere verschillen naar voren. Bij de Katholieken zijn de 'actievoerders' minder trouw in hun kerkbezoek dan de anderen. Van de eerste groep gaat 11 % nooit naar de kerk en 62 % elke week, terwijl van de anderen 7 % nooit gaat en 67 % elke week. De Gereformeerde 'actievoerders' zijn ook wat minder veelvuldige kerkbezoekers dan hun overige geloofsgenoten (resp. 67 en 79 %), terwijl daarentegen de Hervormden het omgekeerde laten zien, maar minder sterk (resp. 37 en 33 %).

De Bruyn laat in zijn bijdrage zien, dat er een nogal groot verschil is in het percentage niet-stemmers onder kerkse en niet-kerkse Katholieken. Van de niet-kerkse Katholieken zegt hij, dat zij zich niet langer aangetrokken voelen tot de KVP, 'terwijl zij evenmin 'toe zijn' aan een keuze voor een andere politieke partij en zich bijgevolg uit het dilemma redden door in zekere zin uit het systeem te retireren'. Wat het partij-politieke systeem betreft heeft hij ongetwijfeld gelijk, maar misschien is het toch te zwaar om van 'het systeem' te spreken. Wellicht is het beter te stellen, op grond van bovenstaande cijfers, dat de niet-kerkse Katholieken politiek blijven meedoen. Maar een aantal van hen ziet meer heil in de nieuwe vormen van participatie.

1,4 Niet-deelnemers aan collectieve acties en niet-stemmers.

Sinds de afschaffing van de opkomstplicht zien wij in Nederland evenals in landen waar al lang geen opkomstplicht bestond, een vrij groot aantal thuisblijvers. Een aantal onderzoeken⁵ heeft aangetoond, dat de meeste thuis-

blijvers niet gingen stemmen uit onvrede en onverschilligheid. Voorzover zij het onbehagen onder woorden konden brengen — velen waren daartoe niet in staat — kwam het erop neer, dat men ofwel vond dat de regering en de politieke partijen niet genoeg doen om bepaalde problemen tot een oplossing te brengen ofwel van mening was, dat ons politiek stelsel een chaos is waarbinnen geen keuze valt te maken. Men kan zich afvragen of degenen, die uit onvrede besluiten niet naar de stembus te gaan om dezelfde reden er wellicht wel toe komen aan spontane acties en actiegroepen deel te nemen.

Uit de gegevens van vier verkiezingen⁶, die dit onderzoek oplevert, blijkt niet dat niet-stemmers hun heil zoeken in andere vormen van politieke participatie. Integendeel, onder hen zijn de 'actievoerders' minder vertegenwoordigd dan in het totaal van de steekproef nl. met 18 %. Achteraf blijkt het dan ook zinvoller de niet-stemmers te gaan vergelijken met degenen, die zich van collectieve acties afzijdig houden. Wanneer men dat doet, dan vallen enkele parallellen op. Verhoudingsgewijs kwamen onder de 'niet-actievoerders', zoals uit voorgaande tabellen blijkt, nogal wat jonge en oudere mensen, ongehuwden, en mensen uit de lagere sociale klassen en uit de laagste inkomensgroepen voor. Dit zijn nu precies categorieën, die ook bovenmate worden aange troffen onder niet-stemmers.

Uit een in Leiden gedaan onderzoek naar niet-stemmers bleek, dat van degenen geboren in 1940 of later bij de verkiezingen voor de provinciale Staten maart 1970 45 % van de stembus was weggebleven, terwijl ook de oudste leeftijdsgroepen betrekkelijk veel thuisblijvers te zien gaven. Het grootste deel van de wegblijvers had slechts lager onderwijs of een andere vorm van voortgezet lager onderwijs genoten. Een kwart van de niet-stemmers verdiende minder dan f 600,— netto per maand, terwijl in totaal 57 % het met minder dan f 800,— moest doen.

Democratie is o.a. een zaak van gelijkheid. Bij de verkiezingen kan iedere kiesgerechtigde burger zijn stem uitbrengen en alle stemmen wegen even zwaar. In theorie hebben we dus een stelsel dat in staat is politiek tegenwicht te geven aan de bestaande maatschappelijke ongelijkheid. Degenen, die in de maatschappij onderaan staan kunnen door hun getalssterkte via de politiek proberen hun positie te verbeteren. De geschiedenis van de arbeidersbeweging laat zien, dat dit tot op zekere hoogte ook gebeurd is. Maar nu schijnen we op een punt beland, waar door het niet-deelnemen van specifieke groe-

⁵ O.a. het in 1970 na de verkiezingen voor de Provinciale Staten te Leiden gehouden onderzoek onder niet-stemmers, waarvan de resultaten gepubliceerd zijn in de N.R.C. van 2 jun 1970.

⁶ Het gaat hier om de Tweede Kamerverkiezingen van 1967 en 1971, de Gemeenteraadsverkiezingen van 1970 en de verkiezingen voor de Provinciale Staten eveneens in 1970.

pen aan de politiek de ongelijkheid eerder bevestigd dan verminderd wordt. Zo gezien versterkt de politieke participatie de maatschappelijke ongelijkheid. De eerste uitkomsten van het nationaal Verkiezingsonderzoek maken het de moeite waard te onderzoeken in hoeverre dit niet alleen geldt met betrekking tot het uitoefenen van het kiesrecht, maar ook voor de in Nederland nieuwere vormen van participatie als het deelnemen aan actiegroepen ed.

2, Enkele factoren die het in actie komen mede bepalen

In de vorige paragraaf is aan de hand van de eerste resultaten van het Nationaal Verkiezingsonderzoek een ruw en voorlopig beeld geschetst van de mensen, die los van verenigingen en politieke partijen op een min of meer informele manier aan de politiek deelnemen. Onder veel voorbehoud wil ik een stap verder gaan en aan de hand van enige cijfers proberen aan te geven welke voorwaarden er vervuld moeten worden willen burgers er toe komen aan gezamenlijke acties mee te doen. Mokken en Stokman hebben er op gewezen, dat in het politieke systeem kanalen verstopt kunnen raken, waardoor burgers er zich van af wenden en naar andere wegen gaan zoeken. Dit aspect van de zaak zal hier niet verder aan de orde komen. Evenals in paragraaf 1 blijft de aandacht beperkt tot een aantal kenmerken van 'actievoerders', die hen enigszins doen afsteken bij degenen die niet aan dit soort politieke participatie doen. Behalve aan motiverende factoren zal nog aandacht worden besteed aan de mate waarin men informele acties als effectief ervaart en aan de invloed, die men denkt te hebben en via collectieve acties denkt te kunnen uitoefenen.

2,1 Hoe worden burgers 'actievoerders'

Aan het begin van de niet-electorale participatie staat gewoonlijk een probleem. Dat probleem kan persoonlijk zijn, te maken hebben met de buurt of de gemeente, waarin men woont, het kan te maken hebben met een groep waartoe men hoort enz. Vaak zal het te maken hebben met de overheid, die iets doet dat niet goed valt of iets niet doet, dat naar het oordeel van betrokkenen gedaan behoort te worden. Een motiverend probleem kan ook voortvloeien uit bepaalde maatschappelijke en technologische ontwikkelingen, die situaties scheppen welke groepen burgers niet wensen te aanvaarden. Wil een probleem mensen politiek in beweging brengen, dan moet het enige relatie hebben tot hun persoonlijk leven. In het vorige hoofdstuk werd de veronderstelling bevestigd, 'dat mensen voor wie een bepaald probleemgebied een sterke persoonlijke urgentie heeft, ook relatief meer bij de daarmee samenhangende strijd betrokken zullen zijn, zodat zij die ook meer zullen noemen dan anderen'. De bevestiging werd gevonden in een analyse van twee strijdpunten nl. de woningnood en de milieuverontreiniging. Ik wil mij hier tot het pro-

bleem van de woningnood beperken om aan de hand daarvan na te gaan of de persoonlijke betrokkenheid bij een bepaald persoon ook feitelijk tot het soort politieke participatie leidt, dat in dit hoofdstuk aan de orde is.

In het kader van de woningnood-problematiek stelden Mokken en Stokman drie zaken vast. In de eerste plaats lieten zij zien, dat hoe meer men ontevreden is over de eigen woonsituatie hoe vaker men de woningnood als probleem noemt. In de tweede plaats blijkt uit tabel 3a, dat naarmate men minder tevreden is met de eigen woonsituatie men vindt, dat de regering meer moet doen aan de oplossing van de woningnood. En tenslotte toonden zij aan, dat degenen die niet tevreden zijn met de eigen woonsituatie vaker zittingdemonstraties e.d. als actiemiddelen goedkeuren, dan degenen, die wel vrede met hun woonomstandigheden hebben.

Men kan zich afvragen of 'het betrokken zijn bij een met een bepaald probleem samenhangende strijd', waarvan in het voorgaande sprake was, meer inhoudt dan het in een interviewsituatie aan de orde stellen van dat probleem en het verbaal uiting geven aan onvrede. Gaan m.a.w. de ontevredenen ook daadwerkelijk iets doen om hun situatie te verbeteren? Er zijn aanwijzingen, dat een groot aantal van hen die stap niet zet. Wanneer wij naar de problemen kijken, die de ondervraagden zelf genoemd hebben, dan blijkt, dat van degenen, die de woningnood als probleem hebben genoemd relatief niet meer mensen tot de 'actievoerders' gerekend kunnen worden dan gemiddeld het geval is. In onderstaande tabel is vervolgens nagegaan of er een verband is tussen de persoonlijke importantie van de woningnood en de mate waarin men aan gezamenlijke acties deelneemt.

Tabel 9,6 Woningnood: persoonlijke importantie en deelname aan collectieve acties

	deelname collectieve acties				
	ja	nee	w.n.	g.a.	totaal
tevredenheid eigen woonsituatie	%	%	%	%	%
zeer tevreden	20	79	—	1	100
tevreden	22	76	1	1	100
matig tevreden	28	69	2	1	100
niet tevreden	17	82	1	—	100
totaal	21	77	1	1	100

Blijkens deze tabel gaat de stelling niet op, dat naarmate men meer ontevreden is over de eigen woonsituatie men er ook eerder toe komt aan collectieve acties deel te nemen.⁷ Degenen, die niet tevreden zijn, tonen zich verhoudingsgewijs het minst actief. Op grond van hun gevoelens van onvrede

zou men verwachten, dat juist deze mensen in actie komen. Er is in de praktijk echter wellicht dikwijls een discrepantie tussen het persoonlijk ervaren van een probleem en het aan de orde stellen enerzijds en het op een of andere manier politiek actief worden anderzijds. Aan een aantal voorwaarden moet voldaan worden, wil kritiek of onvrede echt gestalte krijgen in een politieke actie. Die voorwaarden houden verband met de persoonlijke achtergronden en de maatschappelijke positie van de burger, welke hiervoor bij een vergelijking van de niet-stemmers met degenen, die ook niet aan collectieve acties deelnemen, aan de orde zijn gesteld. Dit vermoeden wordt bevestigd, wanneer we kijken naar de inkomenspositie van de mensen, die ontevreden zijn over hun woonomstandigheden. Tabel 5 van het vorige hoofdstuk laat zien, dat met name in de laagste inkomensgroepen er betrekkelijk veel ontevredenen voorkomen. De mensen uit deze groepen horen tot de maatschappelijk minst bevoorrechten, die qua inkomen en opleiding achterblijven bij grote delen van de bevolking. Zij missen vaak het vermogen om hun problemen en grieven goed onder woorden te brengen en om zich te oriënteren in het politieke stelsel, dat voor hen een doolhof lijkt. Daardoor ontbreekt ook een gevoel van competentie, dat nodig is bij iedere actie die ondernomen wordt.

2,2 *Ontevredenheid en kritiek als elementen van politieke actie*

Ontevredenheid over bepaalde toestanden en kritiek op het beleid van de overheid mogen dan geen voldoende voorwaarden zijn om zich actief met anderen in te zetten, zij spelen toch een belangrijke rol. De ondervraagden werd verzocht hun mening te geven over het werk van de burgemeester, van de wethouders en van de gemeenteraadsleden. In de antwoorden op alle drie de vragen vinden wij relatief meer 'actievoerders' in de categorie 'niet goed' dan overigen.

Ter adstructie een tabel waarin 'actievoerders' en overigen vergeleken worden naar hun beoordeling van het werk van gemeenteraadsleden.

'Actievoerders' staan iets kritischer ten opzichte van de gemeenteraadsleden dan de anderen. Opmerkelijk is, dat het verschil het grootst is in de categorie 'sommige gemeenteraadsleden wel, sommigen niet'. Dit wijst naast kritiek ook op een grotere nuancering in de beoordeling.⁸ Worden bij de andere antwoordmogelijkheden de gemeenteraadsleden over een kam geschoren, deze

⁷ Hier is niet in beschouwing genomen, waarop de acties betrekking hebben. Het is dus mogelijk, dat de lagere klassen juist m.b.t. de woningnood niet minder of eerder meer actief zijn dan de andere. Over het algemeen hebben zij echter minder aan acties deelgenomen.

⁸ De factor 'opleiding' zal hier waarschijnlijk een grote, verklarende rol spelen. Het was echter nog niet mogelijk deze factor in de beschouwingen te betrekken.

Tabel 9,7 *Mening over het werk van raadsleden van hen die al of niet deelnemen aan acties*

deelname	mening over het werk van gemeenteraadsleden						
	goed	niet goed	soms wel	sommigen wel	w.n.	g.a.	totaal
	%	%	%	%	%	%	%
collectieve acties	25	7	14	21	30	3	100
ja	30	5	15	14	33	3	100
nee	23	—	6	—	68	3	100
w.n.	39	11	—	—	46	4	100
g.a.	29	6	14	15	33	3	100

antwoordmogelijkheid biedt als enige de gelegenheid onderscheid tussen de raadsleden te maken. Verhoudingsgewijs paren tamelijk veel 'actievoerders' kritiek aan een scherpere waarneming.

Met de tevredenheid over de manier, waarop ons land geregeerd wordt, is het over het geheel niet best gesteld. Maar degenen, die aan collectieve acties deelnemen steken ook hier weer enigszins af bij de anderen.

2,3 *Effectiviteit van enige actiemiddelen*

'Actievoerders' staan tamelijk kritisch zowel tegenover de landsregering als tegenover de lokale overheid. Dit betekent overigens niet, dat men wars is van contacten met de overheid en in meerderheid meer heil verwacht van de harde confrontatie. In dit onderzoek heeft men aan de ondervraagden een aantal mogelijkheden voorgelegd, die zij tot hun beschikking hebben, wanneer zij het niet eens zijn met plannen of maatregelen van het gemeentebestuur.

Tabel 9,8 *Tevredenheid over de manier waarop ons land geregeerd wordt*

deelname	tevredenheid over regering						
	zeer tevreden	matig tevreden	niet tevreden	w.n.	g.a.	totaal	
	%	%	%	%	%	%	
collectieve acties	1	31	49	17	2	—	100
ja	2	39	44	12	3	—	100
nee	—	40	44	5	11	—	100
w.n.	—	52	26	13	—	9	100
g.a.	2	37	45	13	3	—	100

Daar hoorde o.a. bij het contact zoeken met leden van de gemeenteraad en met burgemeester of wethouders. Er is weer een duidelijk verschil tussen 'actievoerders' en anderen als het erom gaat wat men met zulke contacten denkt te kunnen bereiken. M.b.t. contacten met raadsleden denkt van de 'actievoerders' 39 % hiermee veel te bereiken, terwijl de overigen maar voor 27 % deze mening delen. Het oordeel over de effectiviteit van het contact met burgemeester of wethouders laat een soortgelijk verschil zien: 45 % van de 'actievoerders' denkt hiermee veel te bereiken tegenover 33 % van de anderen.

Naar de effectiviteit van 'proberen samen met andere mensen om iets te doen' is ook gevraagd.

Tabel 9,9 Effectiviteit van het 'proberen samen met anderen iets te doen'

deelname	door met anderen iets te doen bereikt men:					totaal
	veel	weinig	niets	w.n.	g.a.	
collectieve acties	%	%	%	%	%	%
ja	58	34	6	1	1	100
nee	35	43	14	7	1	100
w.n.	26	33	5	36	—	100
g.a.	22	13	—	17	48	100
totaal	39	40	12	6	3	100

De cijfers spreken voor zich. 'Actievoerders' zijn geen desperado's, die in gezamenlijke acties een laatste redmiddel zien. Een meerderheid heeft vertrouwen in allerlei actiemiddelen, die voorhanden zijn. Dat wordt bijv. ook bevestigd door hun mening over de doelmatigheid van 'het helpen oprichten van een actiescomité'. 51 % van hen denkt hiermee veel te bereiken, tegenover 32 % van degenen, die nooit aan gezamenlijke acties hebben deelgenomen.

2,4 De invloed die men denkt en wenst te hebben

Het vertrouwen, dat m.n. 'actievoerders' blijken te hebben in bepaalde middelen en contactmogelijkheden mag niet tot de conclusie leiden, dat men zichzelf als individu een grote invloed toekent. Aan de respondenten is hun mening gevraagd over de volgende uitspraak: 'Mensen zoals ik hebben geen enkele invloed op de gemeentepolitiek'. 'Actievoerders' steken weer gunstig af bij de anderen, want van hen zegt 45 % 'het is niet zo' tegenover 31 % van de overigen. Maar ook van de actieven vindt nog altijd 47 %, dat deze uitspraak juist is, terwijl van de anderen 55 % het er mee eens is.

Van een groot aantal groepen en personen is gevraagd welke invloed men aan hen wenst toe te kennen. Daaronder horen ook de actiegroepen, helaas tezamen met demonstranten waarbij in de inleiding op dit hoofdstuk al een kritische kanttekening is geplaatst. In sommige kringen wordt wat al te gemakkelijk aangenomen, dat vanuit het verschijnsel actiegroepen een alternatief kan ontstaan voor het parlementaire stelsel, dat ons land kent. De meeste ondervraagden kijken hier waarschijnlijk wat anders tegen aan, want slechts een klein deel vindt veel invloed van die groepen wenselijk.

Tabel 9,10 Mening over de wenselijke invloed van actiegroepen en demonstranten

deelname	Wenselijke invloed actiegroepen/demonstranten					totaal
	veel	weinig	niets	w.n.	g.a.	
collectieve acties	%	%	%	%	%	%
ja	22	42	27	7	2	100
nee	17	39	33	9	2	100
w.n.	12	12	14	53	9	100
g.a.	9	22	13	9	47	100
totaal	18	39	31	9	3	100

Wanneer men deze cijfers vergelijkt met die welke betrekking hebben op de invloed, die de politieke partijen naar de mening van de ondervraagden zouden moeten hebben op belangrijke beslissingen in Nederland, dan slaat de balans duidelijk ten gunste van de politieke partijen door. 'Actievoerders' en anderen vinden voor resp. 69 en 67 %, dat de politieke partijen veel invloed moeten hebben.

2,5 Slotopmerking

In een gecompliceerde samenleving als de onze blijven noodzakelijkerwijs heel wat problemen liggen. Overheid en volksvertegenwoordigers zijn niet altijd bij machte alle problemen te onderkennen, noch ze op te lossen. Sinds enkele jaren haken actiegroepen e.d. in op de hiaten, die er zijn, door problemen aan het licht te brengen en zo mogelijk aan de oplossing daarvan bij te dragen. De eerste indruk, die men krijgt uit de resultaten van dit verkiezingsonderzoek, is dat het niet de politiek en maatschappelijk vervreemden zijn, die aan de nieuwe vormen participeren. Het zijn waarschijnlijk de maatschappelijk meest gedepriveerde groepen, die ook nu weer buiten spel staan.

Oordelen over het Nederlandse buitenlands beleid*

door A. van Staden

1, Inleiding

In het Nationaal Verkiezingsonderzoek 1971 is nogal ruime aandacht geschonken aan onderwerpen van buitenlandse politiek. De redenen hiervoor zijn tweërlei. In de eerste plaats is het in een politiek stelsel met democratische pretenties als het onze van groot belang te weten in hoeverre door regering en politieke partijen ingenomen standpunten en gevoerd beleid, ook — o.m. gelet op de vitale belangen die daar op het spel staan juist — met betrekking tot het domein van de buitenlandse politiek, weerklink vinden bij de kiezers die ze menen te vertegenwoordigen. Verkiezingsonderzoeken als de onderhavige vormen een nuttig hulpmiddel om de nieuwsgierigheid die men op dit punt kan hebben, te bevredigen. In de tweede plaats lijken er voldoende aanwijzingen te bestaan die het vermoeden wettigen dat gedurende het achter ons liggend decennium het gehele terrein van de buitenlandse en internationale politiek een grotere plaats in de openbare politieke menings- en wilsvorming is gaan innemen. Wellicht kan zelfs worden beweerd dat op sommige tijdstippen in het recente verleden bepaalde internationaal-politieke kwesties objecten van vaderlandse binnenlandse politiek waren geworden. Men herinnere zich in dit verband bijvoorbeeld de speciale Tweede Kamer-debatten over Vietnam (aug. 1967 en febr. 1968), het omstreden bezoek van ex-vice-minister-president Bakker aan Zuid-Afrika (nov. 1970) en de stellingname van het kabinet-Biesheuvel ten aanzien van de toelating van de Chinese Volksrepubliek tot de Verenigde Naties (okt. 1971).

In het onderstaande wordt op basis van een deel der verkregen gegevens verslag gedaan van een voorlopige analyse. Nagegaan is of het juist is te veronderstellen dat opvattingen en voorstellingen aangaande de buitenlandse politiek enige samenhang vertonen met resp. *partijvoorkeur*, *leeftijd* en *inkomen*.** We proberen met andere woorden vast te stellen of men voor wat betreft de buitenlands-politieke menings- en beeldvorming rekening moet houden met iemand's politieke voorkeur, leeftijd en inkomen.

De in de analyse opgenomen 'items' hebben alle betrekking op het *Nederlandse* buitenlands beleid. Ze betreffen achtereenvolgens de waardering van het regeringsbeleid in zijn totaliteit, twee wezenlijke grondslagen van dit be-

* Deze publikatie werd voorbereid in overleg met enige leden van de afd. Internationale betrekkingen van het Instituut voor Wetenschap der Politiek der Universiteit van Amsterdam; alleen de schrijver is echter voor de inhoud verantwoordelijk.

** De keuze van uitgerekend deze drie variabelen is zeker niet geheel vrij van willekeur. In een hiernavolgende, uitvoeriger publicatie zal t.z.t. verslag worden uitgebracht van een analyse waarbij meerdere variabelen (waaronder opleiding) zijn betrokken.

leid (samenwerking met de Verenigde Staten en de Westeuropese landen), twee belangrijke beleidsaspecten (lidmaatschap van de NAVO en ontwikkelingshulp) en de invloed van verschillende groepen op de totstandkoming van het regeringsbeleid.

De onderzochte partijvoorkeuren beperken zich tot PvdA, KVP, VVD, ARP, D'66, CHU, DS'70, CPN, PPR en PSP. De reden dat van de kleine partijen SGP, GPV, Middenstandspartij en Boerenpartij buiten beschouwing zijn gelaten is dat deze, in vergelijking met de wel geselecteerde kleine partijen, minder uitgesproken opvattingen over de buitenlandse politiek lijken te hebben. Overigens moet men wel beseffen dat de absolute aantallen der in de steekproef vertegenwoordigde kiezers van CPN, PPR en PSP bijzonder laag zijn, zodat de in de tabellen bij deze partijen vermelde percentages met de nodige reserves omtrent hun betrouwbaarheid dienen te worden geïnterpreteerd.

2, Oordeel over het regeringsbeleid

Het oordeel van de ondervraagden over het buitenlands beleid zoals dit in de afgelopen jaren door de Nederlandse regering is gevoerd, was in meerderheid positief. 12 % beschouwde het als 'zeer goed', 54 % als 'voldoende', terwijl slechts 8 % 'slecht' opgaf. Het aantal ondervraagden dat niet tot een oordeel kon komen was bij deze vraag hoog, namelijk 22 %; daarnaast gaf 4 % geen antwoord. In tabel 10,1 worden deze percentages vergeleken met die welke zijn verkregen bij de kiezers op verschillende partijen. Voegen we de antwoordmogelijkheden 'zeer goed' en 'voldoende' samen,

Tabel 10,1 Beoordeling van het buitenlands beleid van de regering in de afgelopen jaren door alle ondervraagden en door ondervraagden die bij de laatste Tweede Kamer-verkiezingen op bepaalde partijen hebben gestemd

	zeer			weet		totaal
	goed	voldoende	slecht	niet	geen antw.	
alle ondervraagden	12	54	8	22	4	100
PvdA	8	46	16	26	5	100(20)
KVP	16	54	4	21	6	100(19)
VVD	19	64	1	14	2	100(8)
ARP	15	61	1	22	1	100(7)
D'66	7	60	8	23	2	100(7)
CHU	14	61	1	19	4	100(5)
DS'70	10	74	8	6	2	100(5)
CPN	8	42	23	23	3	100(2)
PPR	5	51	33	7	5	100(1)
PSP	3	48	39	10	0	100(1)